

Svoboda a dějiny

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1993](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1993](#)

◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 6. 7. 1993

◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 6. 7. 1993

Svoboda a dějiny

Řekové vymysleli pojem příčiny a dali základ tzv. kauzálnímu myšlení. Toto myšlení je sice hrubě chybné, ale bylo a dosud je v mnoha oblastech efektivní a udržuje se už po mnohá staletí. Základní chyba tohoto myšlení spočívá v předsudku, že všechno, co kdy nastalo a nastane, mělo nebo má a bude mít svou příčinu. Stejnou chybou by ovšem bylo tvrdit, že nic nemá svou příčinu, kdyby sama koncepce příčiny a příčinnosti nebyla vadná. Aniž bychom se na tomto místě zabývali touto její vadností, formulujme předběžně svou tezi asi následovně: něco z toho, co se kdy dělo, děje a bude dít, bude mít vždycky své „příčiny“ v předchozím stavu věcí, ale nic z toho, co se dělo, děje a bude dít, nelze zcela převést na předchozí příčiny a tak odvodit z minulosti. Takto formulovaná teze otvírá prostor pro akceptování tzv. kontingence. (Vhodný český název chybí, slovo „nahodilost“ totiž neodpovídá.) Obecně platí, že každá situace je z části kontingentní (tj. jsou v ní kontingentní momenty), ale že předpokladem skutečného (efektivního) využití této situace je svobodný akt či svobodná akce. To znamená, že svoboda má sice v kontingenci svůj předpoklad, ale že kontingence sama ještě k svobodnému aktu nijak samozřejmě a takřka automaticky nevede. Kontingencí je charakterizována situace, ale situace je vždy situací nějakého subjektu, a ten uplatňuje nebo neuplatňuje (svou) svobodu. K uplatnění svobody nemusí nutně náležet vědomí, ale vědomí silně umocňuje možnosti uplatnění svobody. Na druhé straně svoboda je vždy svobodou nějakého subjektu, není vlastností situace. Nikoliv pouhá svoboda, ale vědomí svobody a zejména reflexe (nebo alespoň praereflexe) toho, co znamená svobodu uplatnit (a eventuálně jí zneužít), vytváří předpoklady pro jednání, které samo sebe koncipuje a samo sobě rozumí jako jednání dějinnému. Kontingence je tedy pouhým předpokladem dějin, ale nemůže dějiny a jejich dějinnost zakládat. To může jen svobodný subjekt, který svou svobodu uplatňuje a zároveň si toto uplatnění vlastní svobody uvědomuje právě jakožto uskutečnění svobodného (a tudíž odpovědného) činu.

(Berlín, 930706–3.)